

Stapsgewijs: leesproces groep 2/3 oppakken na corona

Inleiding

Lezen is een kernvaardigheid, dat is een open deur. Er wordt op allerlei manieren, vaak al vanaf groep 1, aandacht besteed aan ontluikende geletterdheid en aanvankelijk lezen om te zorgen dat zo **eind groep 3 kinderen technisch kunnen lezen**. Want niet goed kunnen lezen heeft nogal wat gevolgen, op de korte termijn en op de lange termijn. Zonder uitpuittend te zijn noemen we er hier een paar:

- Vanaf groep 4 wordt van het kind in toenemende mate verwacht dat het zelf bijvoorbeeld een instructie kan lezen. Kun je dat niet of moeizaam, dan staat het kind al op achterstand
- Veel talige sommen vragen leesvaardigheid
- Technisch lezen is een voorwaarde voor begrijpend lezen
- En er is een nauwe samenhang tussen lezen en spellen. Leesproblemen en spellingsproblemen zien we dan ook vaak gekoppeld voorkomen
- Ontwikkelen van faalangst
- Verlies van lees- en leermotivatie ('ik kan het toch niet')

Ook voor de leerkracht zijn er negatieve gevolgen: elk kind dat niet goed kan lezen vraagt extra aandacht en onderwijstijd.

En toch.....Ondanks alle inspanning blijken eind groep 3 vrij veel kinderen niet te kunnen lezen op het niveau van eind groep 3. Veel leerlingen lezen nog te langzaam of zijn radend gaan lezen. Een **grote valkuil** hierbij is om op de een of andere manier toch te bereiken dat het kind eind groep 3 het gewenste niveau beheerst. We moeten immers verder in groep 4 en dan kun je (bijna) niet zonder lezen! Er wordt extra geoefend, waar mogelijk springen de ouders bij. Voor de langere termijn wordt op de groepen 1 en 2 druk uitgeoefend om (nog) meer aandacht te besteden aan het aanleren van de letters.

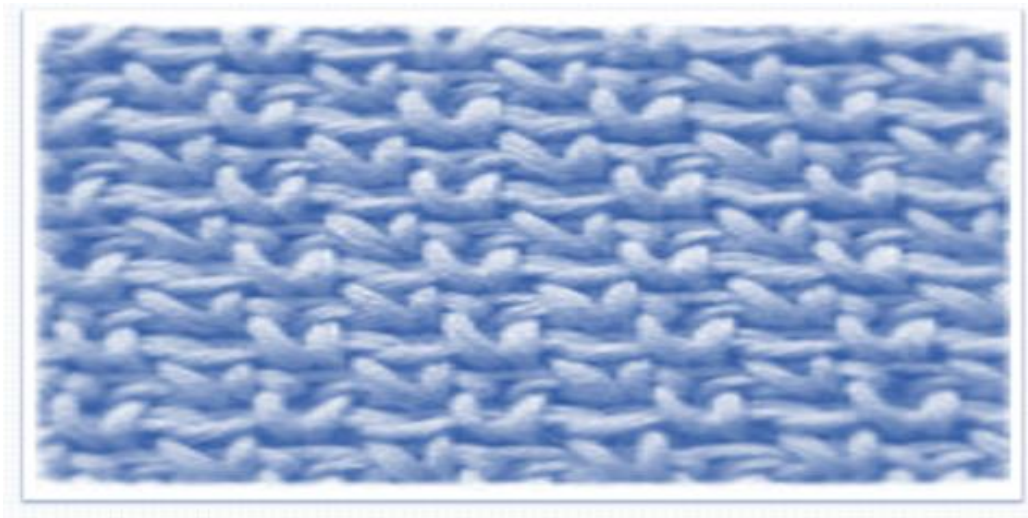
En nu **na een periode van thuisonderwijs** de kinderen weer op school komen, is de kans groot dat er bij nog meer kinderen **haperingen** te constateren zijn in het leesniveau. En o jee, we zijn al belangrijke weken 'kwijt', dus oefenen, oefenen, oefenen. De valkuil om een inhaalslag te willen maken is nu des te groter! Stap er niet in, want het is **niet effectief**. Grote kans dat er op die manier hiaten ontstaan in het leesproces met allerlei negatieve gevolgen op de korte en lange termijn. Kies voor een aanpak die recht doet aan de **essentie van het leesproces**.

Analyse van het leesproces

De visie vanuit stapsgewijs onderwijs is ook van toepassing op het leesproces. Het gaat om een evenwichtige en samenhangende ontwikkeling, waarin je **geen stappen overslaat**. En dat is wat de praktijk laat zien: hoogstwaarschijnlijk hebben leerkrachten onder druk van het verhogen van de leesopbrengsten stappen over geslagen.

Kennisontwikkeling is een proces waarin nieuwe kennis en ervaring wordt gestructureerd en ingepast in al bestaande kennis. Je kunt de ontwikkeling van kennis zien als een breiwerkje. Elke volgende steek zit vast aan de vorige en alleen als alle steken goed aan elkaar haken, ontstaat er een samenhangend geheel.

Je kunt geen fatsoenlijk breiresultaat krijgen, bijvoorbeeld een trui, door een paar toeren te breien,

er een paar over te slaan, weer verder te breien. Andere vergelijking: je bouwt geen huis door wat losse rijen stenen te metselen. Leren lezen is zo'n bouwwerk en als je daarin stappen overslaat, zit het kind, mogelijk de rest van zijn leven, met de gevolgen.

Leren lezen is een proces van allemaal met elkaar samenhangende stappen. Voor een goed resultaat kun je geen stappen overslaan!

Hoe dan wel? In dit artikel, '**Het leesproces oppakken na corona**' staat een heel concrete aanpak uitgaande van alle stappen in het leesproces.

Het leesproces oppakken na corona

Het eerste wat je doet als de kinderen weer op school komen is uiteraard zorgen dat zij (weer) goed in hun vel zitten: sociaal-emotioneel welbevinden is de basis voor alle andere ontwikkeling.

Als het om het leesproces gaat, begin je met het **vaststellen van het leesniveau nu** in vergelijking met het leesniveau voor corona. Je zorgt voor een zorgvuldige analyse welke vaardigheden het kind wel en welke niet beheerst. Dat kan een ander groepsbeeld opleveren dan je hoopt of verwacht met gevolgen voor de groepsorganisatie. Dat is dan maar zo, de ontwikkeling van het kind is leidend, niet de methode, zeker niet in zo'n onbekende periode als waar wij nu in zitten. Nu wordt er een enorm beroep gedaan op jouw creativiteit, wendbaarheid om te vertrouwen op je professionaliteit en vakmanschap met kennis van de kinderen in jouw groep in plaats van terug te vallen op de schijnzekerheid van de methode.

Hierbij kun je onderstaand schema gebruiken. Hierin staan alle stappen van het leesproces beschreven. Er zijn drie **gouden regels**:

1. Je slaat geen stappen over
2. Beheersing van de stappen van 4 en 5 zijn een harde voorwaarde voor het beginnen met stap 6. Anders gezegd, je begin alléén met aanvankelijk lezen en spelling als je zeker weet dat het daarvoor benodigde fundament, stap 4 en 5, goed door het kind beheerst worden
3. Zorg ervoor dat er in de fase van aanvankelijk lezen een koppeling is met het proces van spelling. Deze koppeling is noodzakelijk voor de verbinding van de auditieve met de visuele ontwikkeling. Hoe beter lezen en spelling met elkaar verbonden zijn, des te steviger is het woordbeeld.

Stapsgewijs leren lezen in groep 2, 3 en 4

Zoals gezegd, er wordt tegenwoordig in groep 1 en 2 veel aandacht besteed aan het aanvankelijk leesproces. De gedachte daarachter is dat dit ten goede komt aan betere opbrengsten met lezen in de hogere groepen. In de praktijk valt dat tegen. Ondanks veel extra oefenen (vooral flitsen) blijken veel kinderen eind groep 3 niet het gewenste niveau te hebben. Ze lezen nog te langzaam of zijn radend gaan lezen.

Vanuit stapsgewijs onderwijs zoeken we het antwoord op dit probleem in het al dan niet goed doorlopen van het leesproces. Uit de leesproblemen eind groep 3 kun je voor de meeste leesproblemen stellen dat stappen in het leesproces zijn overgeslagen om welke reden dan ook. Onder druk van het verhogen van de leesopbrengsten, het volgen van een methode, onvoldoende zicht op de stappen van het leesproces, versnelling van de stappen van het leesproces.

In dit artikel staan **alle noodzakelijk stappen** van het leesproces en handvatten bij haperingen in het proces van leren lezen. En de **gouden** regel blijft geen stappen overslaan. Je gaat pas naar een volgende stap als het kind de voorgaande stap beheerst. Denk aan het breiwerkje.

Leren lezen en spellen vanaf groep 1-2

Als je aan een jong kind in groep 1 vraagt om aan 'boot' te denken, maakt hij een voorstelling in zijn hoofd van een mooie boot in zijn hoofd.

Als je aan dat kind een paar jaar later vraagt om aan boot te denken, kan hij twee dingen doen. Hij kan nog steeds aan die mooie boot denken, maar hij kan nu ook het woordje 'boot' voor de geest halen. Het hangt af van de situatie waarin het woordje wordt gevraagd, de context. Is hij op vakantie bij het water, dan zal hij eerder aan de voorstelling denken en tijdens een dictee op school zal het eerder aan het woord denken. Het kind kan omschakelen van beeld-denken naar woord-denken. (Bij volwassenen is dat ook zo: apotheek. Als je naar de apotheek moet om medicijnen ophalen denk je aan het recept of de winkel. Als je het woord moet opschrijven, denk je automatisch het eerst aan de 'h'). Het kind heeft visueel woordbeelden gevormd.

Dat proces van in beelden denken naar ook in woorden denken bestaat uit verschillende stadia:

- *Ontluikende geletterdheid of voorbereidend lezen:* het besef bij het kind dat je ook in woorden kan denken. Het kind leert dat woorden en de betekenis van het woord los van elkaar kunnen bestaan, hij kan ze los van elkaar hanteren. In de ontwikkelingslijn leren lezen (hieronder) vind je dit bij stap 4 en 5.
- *Aanvankelijk lezen:* het vormen van woordbeelden. Dat gaat van het aanleren van de letters tot snel woorden van drie- en vier letters lezen en schrijven. In deze fase heeft het kind vaak nog weinig belangstelling voor de inhoud van de teksten. Als je aan het kind deze fase zou vragen wat hij heeft gelezen, noemt hij vooral het aantal woorden en bladzijden. Hij geniet van de hoeveelheid gelezen woorden. Het leert in deze fase een vaardigheid aan. Je moet het vergelijken met rijles. In het begin is je aandacht sterk gericht op de rijtechniek. Je kijkt nauwelijks uit en je weet vaak ook niet precies waar je rijdt (gelukkig let de rijinstructeur wel goed op). Op een gegeven moment heb je de techniek onder de knie en ga je letten op het verkeer en omgeving. De techniek gaat vanzelf. Bijna gedachteloos schakel je van de ene naar de andere versnelling. Je hebt de rijtechniek geautomatiseerd.

Belangrijk:

Om goede en stevige woordbeelden te vormen moet het lezen en de spelling zich gelijk ontwikkelen. Lezen vanuit de visuele kant en spelling vanuit de auditieve kant. In de fase van aanvankelijk lezen en spelling is de basisregel: wat het kind kan lezen, moet het ook kunnen schrijven. Handelingsplannen alleen gericht op het lezen leidt tot minder goede woordbeelden. In de praktijk zie je dan dat de resultaten van spelling duidelijk minder zijn dan de resultaten van lezen. In de ontwikkelingslijn hieronder zijn dat de stappen 6 t/m 9.

- *Voortgezet technisch lezen en spelling.* Het kind heeft visuele woordbeelden gevormd. Het kind gaat steeds meer lezen en krijgt belangstelling voor de inhoud van wat hij gelezen heeft. Hij kan nu ook bezig zijn met van de inhoud. De tot nu toe noodzakelijke koppeling tussen lezen en spelling valt weg. Een kind kan woorden lezen die hij nog niet kan schrijven (net zo als wij bij het vroeger nationaal dictee). Spelling gaat verder met woordbeeldvorming.

Belangrijk voor deze fase

- bij spelling: je moet zeker weten of het kind de woorden die hij moet schrijven, goed en snel kan lezen.

Dit proces is schematisch weer te geven (figuur 1). Het schema begint bij stap 4 (de stappen 1, 2 en 3 worden verder beschreven in Oenema, Janssens et. al : Stapsgewijs Onderwijs, 2018 Noordhoff). Zie ook bijlage 1)

Stap 4 en 5: ontluikende geletterdheid = voorbereidend lezen

Vanuit de breinontwikkeling weten we dat er allerlei netwerken/structuren nodig zijn om een bepaalde vaardigheid te kunnen ontwikkelen. Denk bijvoorbeeld aan leren schrijven: er werken er wel zo'n acht verbanden samen om die taak uit te voeren.

Bij het voorbereidend lezen gaat het erom dat het kind qua breinontwikkeling in staat is om in letters en woorden te gaan denken. Functioneert het kind nog in **stap 4 (of nog lager)**, dan is hij nog niet in staat om in letters of woorden te gaan denken. Het aanleren van letters heeft dan weinig effect. Dit kan ogenschijnlijk tot gewenste resultaten leiden, maar het resultaat komt alleen tot stand op basis van het kortetermijngeheugen. De letters zijn voor het kind plaatjes. De kennis 'haakt' niet aan bij kennis die er al zit. Zo ontstaat 'lege' kennis. Die kennis heeft geen fundament, haakt niet aan al ontwikkelde en bekende paden in de hersenen (denk weer aan het breiwerkje!).

Op die manier 'lezen' veel kinderen alle namen van hun klasgenoten.

In **stap 5** gaat dat proces starten. Om zeker te weten dat het kind in staat is om in letters en woorden te denken moet het kind de vaardigheden van stap 4 beheersen.

Stap 4: Zicht op begingedrag: belangstelling voor letters

Ontwikkeling, en ook lezen, is een voortgaand veranderingsproces, waarin een kind telkens weer nieuwe stappen leert. Hij leert er steeds weer iets bij, aanhakend aan bestaande structuren. In het begin behoort de nieuwe stap of die handeling nog niet tot zijn vaste repertoire. Soms lukt het hem wel en soms nog niet. Dit noemen we **begingedrag**.

Bij lezen is begingedrag dat het kind belangstelling krijgt voor letters. Hij gaat vragen hoe een bepaalde letter heet. Hij gaat proberen letters te schrijven. Hij gaat letters stempelen en vraagt aan de leerkracht wat hij heeft geschreven en is zeer enthousiast als hij een bestaand woord heeft gestempeld.

ontluikende geletterdheid = voorbereidend lezen			
stap	auditieve ontwikkeling	denk-ontwikkeling in relatie tot leesontwikkeling	visueel-motorische ontwikkeling
4 5-5 ½ Jaar	<ul style="list-style-type: none"> - rijmt gericht - kan beginklank onderscheiden - beheerst auditieve synthese met behulp van twee of drie plaatjes - vormt lettergrepen tot één woord - verdeelt een woord in lettergrepen 	<ul style="list-style-type: none"> - herkent letters uit zijn eigen naam - heeft belangstelling voor letters en lezen gekregen - gaat 'brieven' schrijven. - gaat vragen wat hij geschreven heeft - vertelt meer over plaatkaarten dan alleen benoemen wat hij ziet 	<ul style="list-style-type: none"> - gaat letters schrijven, vooral zijn eigen naam - ziet kleine verschillen in objecten - ziet kleine verschillen in letters en cijfers - probeert woorden te schrijven en vraagt wat er staat - is bij stempelen nieuwsgierig wat hij heeft gestempeld
5 5 ½ - 6 jaar	<ul style="list-style-type: none"> - herkent alle klanken in een woord, ook de auditief moeilijke klanken: eu-ui-uu-u en i-ee-ie-e - beheerst auditieve synthese in context - kan begin- midden- en eindklank uit een woord halen 	<p style="text-align: center;">woordobjectivatie starten met systematische letterkennis</p> <ul style="list-style-type: none"> - rijmt goed: verschil beeld en woord: "Ik loop in een kippenhok. Wat rijmt er bij haan?" - telt het aantal woorden in een zin zonder op de betekenis te letten: auditieve zinsanalyse: "Hoeveel woorden hoor ik? Ik zie twee apen." - snapt het verschil tussen beeld en woord (welk woord is groter: reus of kabouter?) 	<ul style="list-style-type: none"> - keert nog veel letters en cijfer om - begint goed bij serieeropdracht - snapt de betekenis van links en rechts (doet het niet altijd nog goed)
aanvankelijk lezen		aanvankelijk spelling	
6	<p style="text-align: center;">Lezen</p> <ul style="list-style-type: none"> - belangrijk: letterkennis: snel en goed: ongeveer 1 seconde per letter, uitzondering b-d - auditieve synthese van drie klanken: auditief 	<p style="text-align: center;">Spelling</p> <ul style="list-style-type: none"> - geen verschil met benoemen van de letters: ook snel en goed uitzondering b-d - auditieve analyse van drieletterwoorden 	
7	<p style="text-align: center;">Lezen</p> <p>snel spellend/zoemend lezen van klankzuivere drieletterwoorden</p>	<p style="text-align: center;">Spelling</p> <ul style="list-style-type: none"> - drie letterwoorden goed schrijven van klankzuivere drieletterwoorden (snel, maar mag nog meeverklanken) - fouten met s-z, f-v, ou-au, ei-ij mogen nog 	
8	<p style="text-align: center;">Lezen</p> <ul style="list-style-type: none"> - drieletterwoorden ineens, zonder te spellen, lezen - vierletterwoorden lezen nog een beetje spellend - AVI M3 goed en binnen de tijd 	<p style="text-align: center;">Spelling</p> <ul style="list-style-type: none"> - klankzuivere drieletterwoorden zonder meeverklanken goed schrijven - klankzuivere vierletterwoorden met soms nog wat meeverklanken tijdens het schrijven 	
9	<p style="text-align: center;">Lezen</p> <ul style="list-style-type: none"> - drie- en vierletterwoorden ineens zonder te spellen lezen - eenvoudige tweelettergrepen goed, maar langzaam - DMT: kaart 1 goed en snel, - DMT: kaart 2 goed, net voldoende. Weinig of geen fouten - AVI E3: goed maar met tijdoverschrijding 	<p style="text-align: center;">Spelling</p> <ul style="list-style-type: none"> - klankzuivere drieletterwoorden zonder meeverklanken snel en goed - klankzuivere vierletterwoorden zonder meeverklanken snel en goed - bekende woorden, die veel gelezen zijn met spellingsproblemen al goed: zoals fijn, gauw, mooi, trein, bank. (als waarschuwing voor groep 4: de leerling is nog niet spellingsbewust, nog fonetisch) 	
voortgezet technisch lezen en spelling			

Figuur 1: Leerlijn aanvankelijk lezen en spelling

Hij gaat zogenaamd 'brieven' sturen. Hij ziet dan allemaal teken-tjes, soms letters soms alleen maar een krabbeltje. In stapsgewijs onderwijs wordt dit begingedrag voor leren lezen genoemd. Het kind is bezig de overstap maken van stap 4 naar stap 5 te maken.

Belangstelling voor letters is niet hetzelfde als enthousiast meedoen bij de activiteiten over letterkennis.

Belangrijke observatie: Gaat het kind na bespreking in de kring over de letters *uit eigen beweging* ook aan de slag met letters.

Stap 5: Zicht op ontluikende geletterdheid

Het kind is dus nu oer aan stap 5. Daarin is het kind bezig met activiteiten waarin de betekenis van woorden er niet toe doet. Op die manier ontstaat de basis om later letters en woorden op te slaan. Dit lichten we hierna toe.

Denkvoorwaarden (middelste kolom schema):

- *Woordobjectivatie.* Bekend is de vraag welk woord is langer: reus of kabouter? Met woordobjectivatie leert het kind dat je op twee manieren aan woorden kan denken: inhoud en vorm. Een kind dat nog niet toe is aan woordobjectivatie zal blijven zeggen dat reus langer is dan kabouter. Hij denkt nog louter in beelden. Observatiepunt om te zien of het kind de woordobjectivatie zich echt eigen gemaakt heeft: tijdens de activiteiten in verband hiermee wissel je voortdurend van vorm en inhoud: wie is het langst en welk woord is het langst of wie is de langste van de klas en wie heeft de langste naam.
- *Rijmen.* Rijmen is iets doen met een woord waarbij de betekenis er niet toe doet. Als een kind het woord 'kip' hoort, kan hij twee dingen doen. Hij kan woorden erbij zeggen die qua betekenis erbij horen: haar, ei of kuiken (beeld). Hij kan ook gaan rijmen: hip, pip (vorm). Rijmen als een cognitieve voorwaarde om letters of woorden op te slaan is pas echt goed als het kind tijdens rijmactiviteiten kan wisselen. "Ik loop in het kippenhok. Wat rijmt er op: kip?"
- *Auditieve zinanalyse:* het tellen van woorden in een zin waar een telwoord in zit: hoe woorden hoor in de zin: "Ik zag twee beren" Het kind mag 4 of 5 (beren als twee aparte woorden), maar geen 2

Het afwisselen van beeld-denken (inhoud) en woord-denken (vorm) is belangrijk. Er is nu de basis om letters en later woorden op te slaan zonder de beelden. Dit is het *cognitieve observatiepunt*. Starten met het aanleren van de letters terwijl woordobjectivatie nog niet goed is leidt tot een zeer moeizame letterkennis.

Auditieve en visuele voorwaarden

Auditieve en visuele vaardigheden vormen de voedingsbodem om letters en woorden te onthouden.

- Auditief
 - *Auditieve geheugen:* het onthouden van drie of vier klanken achter elkaar als voorwaarde voor auditieve synthese en analyse in de volgende stap van de lesontwikkeling. De indruk bestaat dat er op de scholen minder aandacht besteed wordt aan auditief geheugen: zingen, versjes opzeggen, een reeks woorden nazeggen. Besteed veel aandacht aan dit aspect!

- *Auditieve discriminatie.*

Auditieve discriminatie is een op zichzelf staande vaardigheid. Hierbij gaat het om alle klanken. Vaak wordt dit gekoppeld in de praktijk aan de letters van de week. Dat is niet waar het om gaat. Het kind moet voordat hij letters gaat leren het verschil tussen *alle* klanken kunnen horen, ook van de klanken van die letters die niet aangeboden worden, zoals de ui-u-uu-eu.

Let op:

In de praktijk worden auditieve oefeningen vaak gekoppeld aan de letter van de week. Daarmee komen echter niet alle klanken aan bod. Zoals hierboven al gezegd, de moeilijke klanken, bijvoorbeeld de tweetekensklanken, komen niet of onvoldoende aan bod. Dat kan problemen geven bij het vervolg van het leesproces. Op de meeste scholen vindt dat plaats in groep 3, waar men in de regel start met de letters en klanken die al daarvoor – in groep 2 - aangeboden zijn. De moeilijke letters komen pas later. Maar de moeilijke klanken zijn ook nog niet aan bod zijn geweest. Om dit probleem op te lossen komen nu zowel de auditieve discriminatie van die letters als de koppeling met de tekens tegelijk aan bod. Dit zijn voor sommige kinderen te veel verschillende stappen in één keer met als resultaat een grote terugval tussen de herfstsignalering en de januari screening. Een extra controle of de stap van auditieve discriminatie van *alle* klanken beheerst wordt, is nodig alvorens over te gaan naar de stap van koppeling tussen die klanken en het teken.

- Visueel:

- *Visuele discriminatie van de lettertekens:* Kleine verschillen zien tussen de tekenjes (met als voorloper kleine en grote verschillen zien in voorwerpen). Het kind moet de kleine verschillen in een redelijk tempo kunnen ontdekken. Doet hij er erg lang over of ziet hij de verschillen niet, dan is een onderzoek bij opticien of oogarts aan te bevelen om eventueel oogproblemen uit te sluiten.

- *Visuele omkeringen.* Veel jonge kinderen keren nog veel letters en woorden (eigen naam) om. Bij voorwerpen maakt het niet uit. Moeder blijft dezelfde moeder ook al draait zij zich om. Als de auto andersom geparkeerd staat voor de deur, zal geen enkel kind denken dat zij een andere auto hebben gekregen. Ineens maakt het met letters wel uit. Ook dan maakt het voor het kind niet uit hoe je het schrijft. Als pim zijn naam als 'mip' opschrijft, herkent hij nog steeds zijn naam. Hij zal heus niet denken dat hij ineens 'mip' heet. Later geeft dat vooral bij de d-b-p problemen (zie stap 6).

Een kind is zich al bewust van omkeringen als hij jou tijdens het schrijven van letters of het stempelen van letters vraagt of hij de letter goed geschreven heeft. Het is wel belangrijk dat je direct de goede schrijfwijze van de letter laat zien en daarbij een compliment geeft dat hij er zich bewust van is dat je letters ook op de goede manier moet schrijven.

Meestal verdwijnt het omkeren van de letters vanzelf tijdens het vele oefenen.

Overgang van voorbereidend naar aanvankelijk lezen en spelling

Je moet goed observeren of het kind de doelen van stap 4 en stap 5 de ontwikkelingslijn zowel cognitief, auditief en visueel beheerst, alvorens met het aanleren van letters gaat starten.

Neem daar de tijd voor. Op veel scholen worden in het begin de letters die vaak al aangeboden zijn in groep 2 opnieuw aangeleerd. Het forceren van de letterkennis, omdat nu eenmaal het kind 16 of 18 letters moet kunnen lezen is daarom niet nodig.

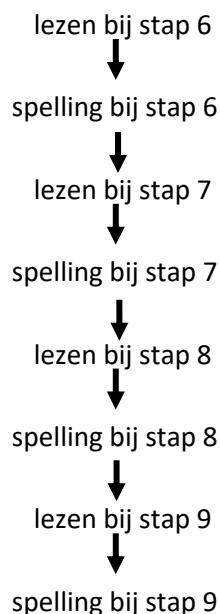
Als het kind stap 5 niet afgemaakt heeft, kan hij wel 16 of 18 letters benoemen, maar dat zijn niet 16 of 18 letters maar 16 of 18 plaatjes. Dit heeft direct gevolgen voor het automatiseringsproces van lezen. Als je dan toch verder gaat met het leesproces, worden de volgende stappen in het aanvankelijk leesproces steeds moeizamer.

Aandachtspunten bij het aanvankelijk leesproces

De kern van het aanvankelijk leesproces is dat het kind in woorden kan gaan denken los van het beeld. Als het kind de vorige stappen beheerst, kan het naar de volgende stap: aan de slag met letters en woordjes.

Belangrijke aandachtspunten bij het aanvankelijk leesproces

- Het lezen en de spelling moeten tegelijk ontwikkeld worden. Lezen verstevigt het woordbeeld vanuit de visuele invalshoek en spelling vanuit de auditieve invalshoek. Wat het kind kan lezen, moet hij even later ook kunnen schrijven. Vandaar dat in de stappen 6, 7, 8 en 9 het leesproces en het spellingsproces onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Hulpverlening bij het aanvankelijk lees- en spellingsproces gaat als volgt:

Na stap 9 bij het voortgezet technisch lezen en spelling lopen de ontwikkelingslijnen uiteen. Een kind kan na stap 9 woorden lezen, die hij nu niet goed hoeft te schrijven (dat geldt ook voor volwassenen : het vroegere nationaal dictee kun je wel lezen, maar de tekst schrijven was wel erg moeilijk).

- Probeer het automatiseringsproces niet te forceren. Het kind opjagen door middel van snelheidsoefeningen kan leiden tot radend lezen. *Radend lezen kan als volgt gedefinieerd worden: het kind oefent met de doelen in een stap terwijl de doelen van de vorige stap nog niet gehaald zijn.* Cognitief, auditief en of visueel was hij nog niet toe aan de volgende stap. Het kind probeert nu op basis van de context (taal) naar het woord te raden. Hij compenseert zijn

gebrek aan voorwaarden met de taal. Door verwachtingen van het onderwijs mikt het kind op snelheid met als gevolg een grotere kans op fouten. Snelheid is aan te leren, maar radend lezen is zeer moeilijk af te leren! De spelling raakt bij radende lezers sterk achter bij lezen. Een radende lezer heeft soms aan een half woordbeeld genoeg om het woord goed te lezen. Voor spelling heb je totaal woordbeeld nodig om het woord goed te schrijven.

Stap 6: Letterkennis snel en goed zowel bij lezen als bij spelling

In de stap 6 staat de ontwikkeling van de **letterkennis** centraal. Je weet dat het kind de vaardigheden van stap 5 beheerst. Het kind moet de letters *zowel visueel als auditief* snel en goed kunnen lezen en schrijven (indien het leren schrijven nog niet aangeboden wordt, de gedicteerde letters snel kunnen vinden met een letterdoos).

Daarnaast controleer je ook regelmatig of de leerling bij woorden – nog puur auditief - in staat is tot auditieve synthese en auditieve analyse als voorbereiding op de volgende stap. De synthese en analyse hoeven nog niet gekoppeld te worden aan de letterkennis.

De ontwikkeling van de letterkennis wordt regelmatig gecontroleerd. Op bijna alle scholen wordt naast de methode de *herfstsignalering* ingezet. Veel leerlingen zijn al verder in hun leesontwikkeling en zullen deze toets met gemak goed hebben. Het gaat er bij deze toets vooral om de kinderen te signaleren bij wie het aanvankelijk lees- en spellingsproces niet zo goed verloopt.

Bij deze stap staat de ontwikkeling van de letterkennis centraal.

Analyse:

Aan de kinderen wordt gevraagd de letters die zij geleerd hebben snel en goed te lezen. In de herfstsignalering is de norm bij lezen 18 letters in 25 seconden. Het betreft meestal letters die zij zowel in groep 2 als de afgelopen periode aangeboden gekregen hebben. De norm is dan ook vrij laag. Om beter zicht te krijgen op de leesontwikkeling is het raadzaam de norm op 1 seconde per letter te houden voor kinderen die al veel bezig zijn geweest met het aanleren van letters. Voor de kinderen voor wie dit niet geldt, is de norm van 25 seconden voldoende. Fouten maken is veel zorgelijker, vandaar een strenge norm voor fouten. Alleen verwisseling van de b-d is nog geen letterkennisfout maar een visuele fout als gevolg van visuele onrijpheid. Kinderen die alleen deze fouten gemaakt hebben zijn nog niet zorgelijk, als zij de andere letters wel snel en goed gezegd hebben. Bij het letterdictee wordt alleen maar gekeken of de leerling de letters goed of fout geschreven heeft. Toch is de snelheid van het schrijven ook belangrijk. Je moet dus tijdens de afname goed observeren of het kind de letters snel opschrijft of een tijd moet nadenken.

Letters lezen	Letters schrijven	Interpretatie
1. Snel/goed	Snel /goed	De basis voor lezen is gelegd
2. Snel/goed	Langzaam/goed	Dit lijkt goed, maar bij het letterdictee geldt geen tijdsnorm. Het is dus belangrijk goed te observeren bij letterdictee en in de klas bij het schrijven van letters hoe het kind tot het resultaat komt. Het kan zijn dat de leerling de letters als plaatjes snel en goed kan herkennen. Probleem: een grote terugval na de herfstsignalering komt voor omdat dan letters aangeboden worden die in groep 2 nog niet aangeboden zijn, vooral te zien bij de tweetekensklanken.

		Probleem is vaak dat bij deze score de leerkrachten niets gaan doen. Toch is er reden voor zorg. Zie hieronder de basisoefening.
3. Langzaam/ goed	Langzaam/ goed	Lichte tijdsoverschrijding: op de goede weg: flitsen van letters en tempo in de gaten houden bij schrijven Grote tijdsoverschrijding: de vaardigheden nodig om aan het lees- en spellingsproces te beginnen onvoldoende. Zorgelijk. Zijn er problemen met woordobjectivatie? Zo ja, dan terug naar die stap. Is er geen probleem met de woordobjectivatie, kun je de letterkennis langzaam opbouwen. Niet doen: flitsen. Dat leidt tot radend lezen. Zie basisoefening hieronder bij grote tijdsoverschrijding.
4. Langzaam of snel/fout	Snel/ goed	Gespannenheid bij letters lezen door de tijdsdruk. Wel goed kijken of de leerling goed kan zien. Problemen met visus uitsluiten. Letters flitsen kan de spanning vergroten. Letters flitsen bij visuele problemen heeft nog weinig zin en kan leiden tot raden.
5. Snel/goed	Langzaam of snel maar fout	Nog zorgelijker dan mogelijkheid 2. Mogelijke oorzaak: <ul style="list-style-type: none"> • zie mogelijkheid: 2 • te weinig aandacht besteed aan de ontwikkeling van de spelling • gehoorproblemen
6. Langzaam of snel/fout	Langzaam of snel /fout	Zorgelijk. Eerst onderzoek doen naar de vaardigheden van stap 5 voor lezen/spelling. De vraag is of de leerling deze voldoende beheerst. Als dat niet het geval is, is er te snel overgestapt naar 6.

Basisoefening

Vaak zie je dat de leerkracht in groep 3 vaak flitsen van de letters als basisoefening kiest. Dat is een goed plan voor kinderen met een kleine tijdsoverschrijding. Voor kinderen met een grote tijdsoverschrijding is flitsen minder goed. Als je een letter niet kent of als je er lang over moet doen om een letter te benoemen en gedwongen wordt snel een antwoord te geven, dwing je het kind tot gokken: je leert hem radend lezen!

Werken met de plaatkaarten: (zie www.onderwijspraktijk.nl bij downloads/stapsgewijs onderwijs)

Oefening 1.

Het kind krijgt een kaart met een woord met een plaatje erbij. Op de kaart staan meerdere woorden. Je vraagt aan het kind het plaatje te benoemen en als hij het niet weet, zeg je het woord voor. Zo neem je 5 woorden door.

Oefening 2.

Het kind moet de woorden al spellend of zoemend lezen. Daarna zegt hij het hele woord. Hij wijst daarbij de letters aan. Hij mag naar het plaatje kijken als hij de letter niet weet of twijfelt. Bij grote twijfel zeg je de letter voor.

Oefening 3.

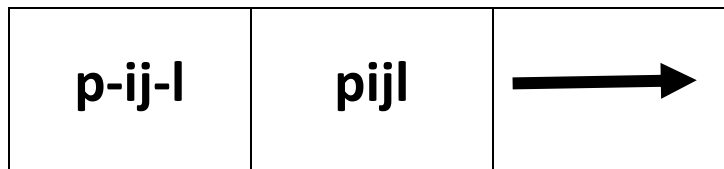
Het kind moet direct daarna het woord in de lucht schrijven of met zijn vinger op een tafel. Hij moet daarbij de klank tijdens het 'schrijven' benoemen. Het voordeel van in de lucht schrijven is dat het kind zo een mentaal beeld van de klank leert.

Oefening 4.

Je biedt dat blad een paar keer aan, totdat je het idee hebt dat het kind niet meer naar het plaatje kijkt of twijfelt

Oefening 5.

Het kind leest meerdere woorden achter elkaar en daarna vraag je die woorden in de lucht te schrijven. Eerst mag hij nog wel kijken op het blad. Op den duur niet meer. Je gaat met de plaatkaarten net zo lang door tot het kind de plaatjes niet meer nodig heeft.

Oefening 6.

Je kunt nu overgaan op het flitsen van de letters

NB: de volgorde van de woorden op de plaatkaarten past niet bij een methode. Je zult als je de plaatkaarten gebruikt, de volgorde van de woorden moeten aanpassen.

Stap 7. Snel spellend lezen en woorden van drieletters snel schrijven met meeverklanken

Begingedrag: 1. auditieve synthese en analyse van drieletterwoorden en vierletterwoorden
2. goede en snelle letterkennis

Deze vaardigheden moeten dus beheerst worden door het kind.

Het kind kent nu de letters, zowel auditief als visueel even goed geleerd heeft. Nu kan hij de eerste stappen zetten richting automatisering van het leesproces en spellingsproces zetten. Het kind gaat nu spellend of zoemend letters aan elkaar koppelen tot woorden. Bij spelling moet het kind meerdere letters achter elkaar schrijven tot een woord. Hij mag daarbij meeverklanken, d.w.z. tijdens het schrijven hoor je of zie je zijn lippen bewegen om de klank op te roepen. Het kind werkt dan nog zuiver fonetisch.

Analyse van problemen bij lezen.

Foutbeeld	Interpretatie
Het kind leest nog moeizaam spellend. Hij moet tijdens het spellend of zoemend lezen nadenken.	De letterkennis is blijkbaar nog moeizaam. Te snel naar stap 7 gegaan, terug naar stap 6
Het kind vergeet bij de synthese de eerste letter: 'k-o-m' wordt 'om'	Twee mogelijkheden: 1. De letterkennis is nog steeds niet goed. Het duurt lang voordat hij alle letters benoemd heeft en is daardoor de eerste klank alweer kwijt. Controleer letterkennis en auditief geheugen. 2. Het kind spelt de letters snel en vergeet

	bij de synthese toch de eerste letter: synthese is zwak. Zie basisoefening hieronder
Het kind spelt of zoemt de letters snel en goed. Daarna gaat het fout : ' s-oe-p (snel) wordt 'poep'	Het kind heeft duidelijk moeite met de auditieve synthese. Zie basisoefening
Het kind maakt de synthese niet af omdat hij het woord al weet. Soms goed en soms fout: 'h-aa-.' wordt 'haan of haak of haal'	Het kind probeert al radend te lezen. Hij denkt na een paar letters op basis van zijn taalschat het woord al te lezen. Hij wil snel lezen. Hij is al op het verkeerde spoor. Er zijn twee mogelijkheden: <ol style="list-style-type: none"> 1. Het kind moet de woorden helemaal in alle rust spellend of zoemend lezen en dan de synthese maken 2. Hij moet het woord in een keer zeggen. Als dat goed gaat, betekent dat hij onnodig spellend of zoemend leest
Het kind leest in één keer het woord, maar wel fout. Hij is duidelijk aan het raden geslagen.	In deze fase woorden in één keer lezen maar wel fout kan verschillende redenen hebben. Je moet dit goed onderzoeken door het kind de woorden spellend te laten lezen: <ol style="list-style-type: none"> 1. Letterkennis: tijdens het spellend lezen maakt hij ook nog fouten. 2. Auditieve synthese: het kind spelt goed maar maakt daarna een fout. 3. Te snel willen lezen: bij het spellend lezen leest het kind alle woorden met gemak goed. Zijn leestehnik is nog net te zwak om woorden al in één keer te lezen. Je gaat voorlopig terug in het spellend of zoemend lezen.

Basisoefening bij synthese problemen

Oefening 1: Je zegt drie klanken en het kind moet de drie klanken na zeggen. Controle op auditief geheugen.

Oefening 2: Je zegt drie klanken en daarna maakt je de synthese. Het kind moet deze handeling nazeggen. Controle of hij de synthesehandeling snapt

Oefening 3: Maak gebruik van de plaatjes (bijv: van de plaatkaarten, zie stap 6). Jij noemt drie klanken en het kind moet het goede plaatje aanwijzen en het woord in één keer zeggen. De hoeveelheid plaatjes kun je uitbreiden. Net zo lang oefenen tot dit met gemak goed gaat.

Oefening 4: puur auditief. Je beperkt alleen de mogelijkheden, bijvoorbeeld: "Je vindt het op de boerderij. Het is een g-ei-t.

Oefening 5: Gaat oefening 4 met gemak goed, dan kun je zonder plaatjes en hints de synthese met drie letters uitvoeren.

Gaat oefening 5 met gemak goed, dan kan je weer terug naar het spellend of zoemend lezen.

Blijft het kind moeite houden met synthese, is een onderzoek naar de auditieve verwerking bij een logopedist aan te raden.

Bij de ontwikkeling richting automatiseren wordt bij deze stap vaak gebruik gemaakt van de leestechniek: voor-door-koor lezen. De vraag is of de kinderen met een zwakke leestechniek hier voldoende van profiteren.

Analyse bij problemen bij spelling

In deze fase moeten lezen en spelling gelijk optrekken. Als de synthese goed gaat bij lezen, zal de spelling meestal vanzelf ook goed gaan.

Is toch een groot verschil te zien, dan moet je een grondige analyse maken. Let goed op hoe het kind tijdens het schrijven meeverklankt. Vraag hem om dat hardop te doen.

Foutbeeld	Interpretatie
Tijdens het schrijven en hardop meeverklanken hoor je het kind verkeerde klanken noemen. Die fouten zie je ook terug bij lezen.	De letterkennis is nog steeds niet voldoende. Je bent een stap te ver in de leerlijn
Tijdens het schrijven en hardop meeverklanken hoor je het kind verkeerde klanken noemen, terwijl hij bij lezen de letters wel goed kent	Problemen met auditieve discriminatie. Let goed of het gehoor goed is. Vooral daarbij letter op de klinkers
Bij schrijven en hardop meeverklanken vergeet hij een letter	Problemen met auditieve analyse. (zie basis-oefening)
Bij het schrijven verklankt de leerling goed maar schrijft de letters verkeerd (omkering)	Dit zijn meer visuele of motorische problemen. Veel kinderen hebben moeite met d-b. Plak een duidelijk ezelbruggetje op de tafel van de leerling. Geef bij spelling een hint dat hij op zijn tafel moet kijken. Geef het kind een herkansing in een dictee door meerdere woorden met d-b te omcirkelen en zeg dan dat hij 2 fouten heeft. Hij moet dan gaan zoeken wat er goed en wat er geschreven is.

Basisoefening auditieve analyse van drie letters

Oefening 1: Je zegt een woord van drie letters en ook de analyse. Het kind moet dit nazeggen. Je controleert of het auditieve geheugen goed is

Oefening 2: Je gebruikt de plaatkaarten, die ook bij stap 6 zijn gebruikt (zie www.onderwijspraktijk.nl) bij downloads Stapsgewijs Onderwijs.

De woorden zijn bekend voor de leerling. Je dicteert een woord. Het kind moet eerst hardop de klanken noemen en daarna het woord schrijven, terwijl hij dan ook hardop meeverklanken.

Oefening 3: dezelfde oefening als bij oefening 2, maar dan met andere woorden.

Stap 8: drieletterwoorden lezen en schrijven en werken met woorden van vierletters

Begingedrag: het kind beheerst auditieve synthese en analyse zonder een enkel probleem

In deze stap staan 2 vaardigheden centraal

1. Het geautomatiseerd lezen van drieletterwoorden en het schrijven van drieletterwoorden zonder meeverklanken.

De basisoefening bij lezen is het **lezen van wisselrijtjes**:

Oefening 1: de eerste letter wisselt

Oefening 2: de laatste letter wisselt

Oefening 3: de midden letter wisselt

Oefening 4: door elkaar heen

Bij het oefenen met wisselrijtjes mag het kind het eerste woordje nog wel spellend lezen. Bij de volgende woorden mag niet meer spellend gelezen worden. In het begin moet je het tempo laag houden. Het kind moet rustig naar de woorden kunnen kijken en het verschil zien. Door steeds dezelfde wisselrijtjes verwacht je dat het kind het eerste woordje direct kan lezen en daarna wordt langzaam het tempo verhoogd.

Blijft het kind moeite hebben met de wisselrijtjes ga je een klein stapje terug en zet de leesteknik: voor-door-koor, in

Bij spelling kun je ook gebruik maken van wisselrijtjes. Jij dicteert een woordje van drie letters. Bij het eerste woordje mag hij meeverklanken en bij de andere woordjes niet meer.

2. Het lezen en schrijven van woorden van 4 letters. De leerling mag daarbij nog spellend lezen en meeverklanken bij het schrijven.

Bij het leren lezen van vierletterwoorden zijn de dezelfde oefeningen aan te bevelen als in stap 7 bij auditieve analyse maar dan met woorden van 4 letters (zie www.onderwijspraktijk.nl) bij downloads Stapsgewijs Onderwijs.

De spelling bij 4 letterwoorden geeft vaak meer problemen.

Opbouw van de hulp:

- a. *Controle uitspraak en gehoor*

Je moet zeker weten dat de leerling de vierletterwoorden goed kan uitspreken. Je zegt woorden en de leerling moet het nazeggen. Daarna zeg je meer woorden en de leerling moet de reeks nazeggen. Indien de leerling bij deze stap al in de problemen komt, is een logopedisch onderzoek aan te bevelen.

- b. *Oriëntatie op de dubbele medeklinker*

Je zegt een woord en je vult in de vier lege vakken de letters in, behalve de dubbele medeklinker: bloem, naast

- c. *Verdere oriëntatie op de dubbele medeklinker*

Je vult nu alleen de klinker in het woord in: bloem en naast.

d. *Waar moet de dubbele medeklinker?*

Je zegt een woord en je plaatst drie letters in het vierblok. In een blok goed en het andere blok fout. De leerling moet de dubbele medeklinker in het goede blok plaatsen: bloem en naast.

<input type="text" value="b"/>	<input type="text" value="oe"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="m"/>	<input type="text" value="b"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="oe"/>	<input type="text" value="m"/>
<input type="text" value="n"/>	<input type="text" value="aa"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="t"/>	<input type="text" value="n"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="aa"/>	<input type="text" value="t"/>

e. *Weer keuze, maar nu alleen de klinker gegeven.*

Je schrijft de goede en op een verkeerde plek de klinker in het vierblok. De leerling moet de dubbele medeklinker in het goede vierblok aanwijzen: bloem en naast.

<input type="text"/>	<input type="text" value="oe"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="oe"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text" value="aa"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="aa"/>	<input type="text"/>

f. *Vierletterwoorden schrijven met het vierblok nog als steun*

Je dicteert nu door elkaar woorden met dubbele medeklinkers en de leerling schrijft de woorden op in het lege vierblok.

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

Als dit goed gaat, dicteer je nu vierletterwoorden zonder het vierblok.

g. *Verdere automatisering van de dubbele medeklinker*

Je plaatst nu een vierblok en een drieblok

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------	----------------------

- Je zegt nu een drieletter- én een vierletterwoord. De leerling moet de beide woorden in het goede blok plaatsen.
- Je zegt een vierletter- of een drieletterwoord met duidelijk verschillende klinkers. De leerling moet het woord in de goede blok plaatsen.
- Je zegt een drieletterwoord en een vierletterwoord van woorden die behoorlijk op elkaar lijken: bok-brok. De leerling krijgt de opdracht eerst het drieletterwoord of het vierletterwoord in goede blok te plaatsen.

h. *Volledige automatisering*

- Je werkt nu zonder blokken. Je zegt een drieletterwoord of een vierletterwoord. Voordat de leerling het woord gaat schrijven moet hij eerst zeggen of het woord uit drie of vier klanken bestaat.
- Je dicteert woorden van drie en vier letters door elkaar en de leerling schrijft de woorden op zonder iets te zeggen.

Het einddoel van stap 8 is indien het kind getest wordt:

- kaart 1 van DMT: ruim voldoende
- AVI M3 binnen de tijd en zonder veel fouten

Stap 8 kun je beschouwen als het minimale einddoel van de overgang naar groep 3. In termen van Cito: laag C. Kinderen die op een lager niveau zitten zullen in groep 4 in grote problemen komen. In april kun je bepalen of het kind in staat zal zijn om dit doel te halen.

Stap 9:

Lezen: drie- en vierletterwoorden en eenvoudige tweelettergrepige woorden Spelling: klankzuivere woorden van 3 en meer letters zonder meeverklanken en bekende woorden met spellingsproblemen goed schrijven

Lezen:

Bij deze stap let je goed op of het kind deze vaardigheden kan bereiken in de periode voor de zomervakantie.

Voor de meeste kinderen geldt dat als de vaardigheden van stap 8 goed beheerst worden, is veel lezen van woorden en boekjes voldoende. Bij sommige woorden met specifieke leesmoelijkheden hebben zij aan een korte instructie voldoende.

Er zijn echter leerlingen bij wie het automatiseringsproces te langzaam gaat of die al te veel raden. Zij hebben nog geen goed overzicht van woorden. Zij lezen toch nog wat spellend of hebben niet de rust om goed naar de woorden te kijken. Zij nemen een woord nog niet in zijn geheel op. Bij die kinderen kun je niet volstaan met veel lezen.

Een goede oefening daarbij is het volgende:

De leerling krijgt drie en later ook vierletterwoorden voor zich. Het zijn willekeurige woorden (dus geen wisselrijtjes). Die woorden moet hij minstens 3 x per dag lezen, mag ook thuis.

Hij moet zijn lippen op elkaar houden en daarna het woord in een keer zeggen (instructie: "lippen op elkaar en dan lezen maar"). In het begin mag hij nog in zijn hoofd spellen, maar dat mag hij niet blijven doen. De bedoeling is dat hij geleidelijk het woord als een geheel gaat zien en niet als een verzameling letters.

Elke dag komen er 5 willekeurige woorden bij. Het is de bedoeling dat hij door regelmatig dezelfde woorden te lezen, hij die woorden gaat herkennen en steeds sneller ineens gaat lezen. Na 25 woorden komen er weer 5 woorden bij, maar dan verdwijnen de eerste 5 woorden. Zo hou je steeds 25 woorden.

Zie bijvoorbeeld: *het 25-woordenpakket (te bestellen bij info@onderwijsadvies.nl te Zoetermeer).*

De rol van thuis is vooral de woordjes lezen. Veel teksten lezen kan het radend lezen in de hand werken.

Als het kind bij deze stap meedoet met de screening lezen:

- Kaart 1 en 2 van DMT voldoende. Kaart 3 moet je beschouwen als een verrijkskaart
- AVI niveau E3: voldoende: langzaam/goed. Een lichte tijdsoverschrijding is acceptabel

Spelling:

Het kind moet zonder meeverklanken klankzuivere éénlettergrepige woorden snel en goed kunnen schrijven. In deze stap zijn veel zinnendictées met klankzuivere woorden belangrijk.

Je dicteert ook éénlettergrepige woorden met een spellingsprobleem erin. Het moeten woorden zijn die het kind zal zeer regelmatig bij het lezen gezien heeft, bijvoorbeeld: mooi, meer, fijn, bang, deur, reis. Schrijft hij de woorden goed, dan betekent dat hij visuele woordbeelden heeft gevormd

Ook is het belangrijk of de leerling al in woordbeelden kan denken: hij kan drieletterwoorden met een spellingsprobleem dat hij al vaak gezien heeft al goed schrijven, zoals bijvoorbeeld: mooi, meer,

fijn, bang, deur, reis. Schrijft hij die woorden nog fout, dan is dat een signaal dat hij bij spelling nog niet in woordbeelden kan denken. Als hij naar de schrijfwijze vraagt, betekent dat hij wel al spellingsbewust is. Hij kent het woord nog niet. Schrijft het: mooj, mir, vijn, ban, dur, rijs, dan betekent dat hij nog niet de overstap naar woordbeelden heeft gemaakt. Hij schrijft nog fonetisch. Hij denkt nog niet in woordbeelden, een belangrijke voorwaarde voor het spellingsproces dat in de gangbare praktijk in groep 4 aan bod komt. Het kind schrijft nog te fonetisch. Het is een signaal voor mogelijke spellingsproblemen, reden om kinderen met deze problemen extra in de gaten te houden.

Bijlage 1

observatiedoelen

leerlijn ontluikende geletterdheid

zone	auditiële ontwikkeling	denk-ontwikkeling in relatie tot leesontwikkeling	visueel-motorische ontwikkeling
1 3 ½ -4 Jaar	<ul style="list-style-type: none"> - herhaalt korte zinnen die anderen zeggen - onthoudt de wijs en enige woorden van pasgeleerde liedjes - bepaalt met ogen dicht waar het geluid vandaan komt. - herkent geluiden van voorwerpen en benoemt die. - benoemt de basiskleuren 	<ul style="list-style-type: none"> - gebruikt de waarom vraag - duidt al eenvoudige tegenstellingen aan - houdt van voorlezen. - kiest vaak hetzelfde boek 	<ul style="list-style-type: none"> - puzzelt al redelijk met grote stukken - probeert al in vakken te kleuren
2 4 - 4 ½	<ul style="list-style-type: none"> - Kan in twee zinnen hetzelfde woord ontdekken - zegt één – en tweelettergrepige woorden na - bepaalt uit zichzelf verschillen in geluiden : hard-zacht enz. - klapt het ritme mee van twee of drie elementen - zegt zinnen van 4 à 5 woorden na - zingt mee met pas geleerde liedjes nadat een tijd ermee geoefend is - zegt 4 – en 5 woorden na 	<ul style="list-style-type: none"> - houdt een boek goed vast - weet de leesrichting - Luistert aandachtig mee met voorlezen - doet alsof hij leest - legt relatie tussen de tekst en een plaatje 	<ul style="list-style-type: none"> - tekent eenvoudig poppetje kan eenvoudige mozaïek nabouwen van 5 stukjes - tekent een verticale lijn, cirkel, kruis en vierkant natekenen - imiteert houding van anderen - wijst lichaamsdelen aan
3 4 ½ -5 Jaar	<ul style="list-style-type: none"> - herkent dezelfde klank in woorden - rijmt uit zichzelf (nonsens) - ‘speelt’ zelf met klanken - hoort van losse klanken in reeks klanken - zegt drielettergrepige woorden na - klapt ritme van 4 of meer elementen - zegt zinnen na van 5 -6 woorden - zegt 3 of 4 cijfers na - zingt mee met pas geleerde liedjes - zegt zegversjes op 	<ul style="list-style-type: none"> - begrijpt gebruik van symbolen en pictogrammen - experimenteert met taalverschillen: verzint gekke woorden - rijmt uit zichzelf (nonsens) - leest zijn eigen naam en die van andere kinderen 	<ul style="list-style-type: none"> - wijst meerdere details op een plaat aan - tekent eenvoudige vormen en patronen na - herkent symbolen/letters als P (parkeren), M (Mac Donalds) - voert verschillende handelingen uit(rijgen, stempelen, kleuren, mozaïek- en kralenplankfiguren (na)leggen). - maakt grotere puzzels met concrete voorstelling - experimenteert met vormen water/zand: overgieten, vullen,
4 5-5 ½ Jaar	<ul style="list-style-type: none"> - rijmt gericht - kan beginklank onderscheiden - beheerst auditiële synthese met behulp van twee of drie plaatjes - vormt lettergrepen tot één woord - verdeelt een woord in lettergrepen 	<ul style="list-style-type: none"> - herkent letters uit zijn eigen naam - heeft belangstelling voor letters en lezen gekregen - gaat ‘brieven’ schrijven. - gaat vragen wat hij geschreven heeft - vertelt meer over plaatkaarten dan alleen benoemen wat hij ziet 	<ul style="list-style-type: none"> - gaat letters schrijven, vooral zijn eigen naam - ziet kleine verschillen in objecten - ziet kleine verschillen in letters en cijfers - probeert woorden te schrijven en vraagt wat er staat - is bij stempelen nieuwsgierig wat hij heeft gestempeld
5 5 ½ - 6 jaar	<ul style="list-style-type: none"> - herkent alle klanken in een woord, ook de auditief moeilijke klanken: eu-ui-uu-u en i-ee-ie-e - beheerst auditiële synthese in context - kan begin- midden- en eindklank uit een woord halen 	<p style="text-align: center;">woordobjectivatie</p> <p>starten met systematische letterkennis</p> <ul style="list-style-type: none"> - rijmt goed: verschil beeld en woord:” Ik loop in een kippenhok. Wat rijmt er bij haan?” - telt het aantal woorden in een zin zonder op de betekenis te letten: auditiële zinsanalyse:” Hoeveel woorden hoor ik? Ik zie twee apen.” - snapt het verschil tussen beeld en woord(welk woord is groter: reus of kabouter?) 	<ul style="list-style-type: none"> - keert nog veel letters en cijfer om - begint goed bij serieeropdracht - snapt de betekenis van links en rechts(doet het niet altijd nog goed)
6 6 -6 ½ jaar	<ul style="list-style-type: none"> - hoort verschil tussen drie- en vierletterwoorden - beheerst auditiële synthese van drieletterwoorden - maakt auditiële analyse van drieletterwoorden 	<ul style="list-style-type: none"> - pakt de letterkennis snel en goed op - probeert al nieuwe woorden te lezen - kent de basisbegrippen voor lezen: regel, bladzijde, letter, klank. eerste, laatste, volgende, vorige 	<ul style="list-style-type: none"> - schrijft de letters die geleerd zijn (en benoemt die ook) - keert alleen de b-d, ie-ei en andere tweetekensklanken nog om
7 6 ½ -7 jaar	<ul style="list-style-type: none"> - beheerst auditiële synthese van 4 of meer letterwoorden - maakt een auditiële analyse van vierletterwoorden 	<ul style="list-style-type: none"> - leest drieletterwoorden (snel spellend of zoemend) - schrijft en leest klankzuivere drie-letterwoorden even goed 	<ul style="list-style-type: none"> - keert geen letters meer om - schrijft de letters op de goede manier

